

Практичне заняття 4

ТЕМА. ФОНЕТИКА І ФОНОЛОГІЯ. БУКВЕНО-ФОНЕМНО-ЗВУКОВИЙ СКЛАД СЛІВ

I. Підготуватися до співбесіди за такими теоретичними запитаннями:

1. Що вивчає фонологія? Чому виокремився такий підрозділ фонетики?
2. Коли до наукового обігу було введено поняття «фонема» та з якого часу розпочався фонологічний період в українському мовознавстві?
3. Що таке буква, фонема?
4. Який зв'язок існує між фонемами і буквами?
5. Чому фонему слід відмежовувати від букв?
6. Що утворює сукупність літер, розташованих у певному порядку?
7. Який кількісний склад букв і фонем і звуків в українській мові?
8. З яким розділом науки про мову виявляється зв'язок фонології через співвідношення букв і фонем?
9. Що таке кореляція фонем?
10. Що таке звукове поле фонем? Які його складники?
11. Що таке сильна і слабка позиції фонем?
12. Які конкретні вияви (звукові поля) мають голосні фонем?
13. Які приголосні мають найбільші та найменші звукові поля?
14. Який зв'язок існує між фонемою і звуком?
15. Що таке африкати?
16. Які є нескладові голосні звуки в українській мові? Реалізацією яких фонем вони є?
17. Що таке транскрипція? Які ви знаєте її види та чому вможливорюється їх існування?
(Ознайомтеся з Пам'яткою для транскрибування та Зразками запису тексту двома транскрипціями – Додаток 1 С. 43-46 у Метод. рекомендаціях Н. Зубець СУМ (Фонетика і фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія).)
18. Що таке фонетичний алфавіт?
19. Що таке фонетичні слова?
20. Яку транскрипцію засвоюють учні в середній школі на уроках української мови?

II. Виконайте завдання:

1. Складіть ТАБЛИЧКИ:

- «Співвідношення букв і фонем української мови» (форма довільна, нижче див. один із можливих варіантів), яка включає графічне зображення літери, її назву і фонемний відповідник:

1. Аа (а) – |а|;
2. Бб (бе) – |б|;
- ...
6. Дд (де) – |д|, |д'|;
- ...
10. Її (ї) – |йі|;
- ...
- Рр (ер) – |р|, |р'|.
- ...

- «Класифікація приголосних» (див. підручники з сучасної української мови. На лекції було подано таблицю класифікації голосних).

2. Запишіть фонемний склад слів. Установіть співвідношення букв і фонем.

Зразок: *дзига* /dʒiga/ – 5б., 4ф.

Зигзаг, чудо, підживити, навмання, розповсюдження, видзьобувати, секретар, базар, виїжджати, дощовик, тридцять, пюре, півонія, ллється, порт'єра, безстрашия, побоїще, священний, Полісся, український, латаття.

Вправи для виконання на занятті

1. Запишіть слова, прочитайте їх справа наліво. Які фонемні позначають букви? Прочитайте фонемний склад слів у зворотному порядку. Які функції фонем простежуємо в цій вправі?

Люк, яр, дім, тюль, ліс, зараз, луг.

2. Установіть, однаковими чи різними фонемами починаються слова.

Дівчина – дитина, п'яний – полин, чистий – чіткий, щедрий – чарівний, гід – гюйс, їхній – юний, злітати – зірка, дзвоник – дзвінок, зчинити – зжовтіти, грати – ґрати, фітнес – фінанси, хлібороб – хімік, джинси – доза.

3. Запишіть слова, передайте їх фонемний і звуковий склад. Укажіть головні вияви (г.в.) і варіанти (в.) фонем, дайте характеристики варіантам фонем.

Витер – вітер, рад – ряд, кіт – кит, вожу – воджу, бік – пік, слава – слива – слова, шоку – цоку, сум – сюди.

4. Диктант-«тиша», спрямований на перевірку знань про фонетичний алфавіт.

5. Запишіть фонетико-фонологічну характеристику звукового складу слова *п'ятеро* (почніть із запису його фонем, потім – звуків, далі використовуйте загальноприйняті позначки і скорочення, класифікаційні таблиці голосних і приголосних: [n] – г.в. | n |, пригол., губ., губ.-губ., зімк., шум., глух., тв.).

Література

1. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова. Фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія. Київ : Вища школа, 1981.
2. Інша підручникова (за ред. О. Бондаря, чи С. Карамана, чи А. Мойсієнка), лекційний матеріал.
3. Гуйванюк Н. В., Кардашук О. В., Кульбабська О. В. Українська мова : схеми, таблиці, тести : навч. посібник. Львів : Світ, 2005.
4. Дорошенко С. Звуки чи фонемні вивчають учні? *Мовознавство*. 1990. № 2. С. 46-49.
5. Зубець Н. О. Сучасна українська мова (Фонетика і фонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія) : методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 014 «Середня освіта» освітньої програми 014.01 «Середня освіта (Українська мова і література)» та спеціальності 035 «Філологія» спеціалізації 035.01 «Українська мова та література» освітньої програми «Українська мова та література». Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 68 с.
6. Іщенко О. С. Голосні звуки української мови залежно від темпу мовлення. Київ : Інститут української мови НАН України, 2012.
7. Орел А. Витоки праслов'янської фонології (підсистема консонантизму і лінгвоісторіографічний аспект). *Мовознавство*. 2019. № . С. 18-21.

8. Радван Д. Загальнолінгвістична теорія фонем та її розвиток в Україні : автореф. дис. ... к. філол. наук. Київ, 2003.
9. Буква // Словники лінгвістичних термінів: Ганича – Олійника (К., 1985) АБО – за ред. С. Я. Єрмоленко (К., 2001) – **випишіть визначення** в робочий зошит і запам'ятайте.